

leid kunnen
nood actief
ikanten voor-
dat door het
od op grond
ang kan wor-
noodig zijn,
t dragen van
oorzorgen, die
betreden van
nimmer over

id paraat zijn!
ingen denken
moet worden.
inschakeling
Luchtscher-
ht is.
e werden ont-
geval aan dit
ander contact
door de voor-
predikanten
gelijk gewaar-

H. M.

bijdrage voor
n. Van D. K.
vergeschreven

L. DOEKES.

Ursinus. (XV.)
ten doet, met
oor God zijn?
zijn kinderen
orden. Ook is
id jegens God

hten van deze

admaking van

mensch?

God door onze
tagelijks meer

den nieuwen

die (met ons)
meer ontstoken
ligheid te be-

ig in de ge-

p aarde leven,
n.l. gebreken,
kwade neigin-
en zwakheid;
heele leven in
om hun deze
aangevangen
is' wil; en zij
eweten. Want
dieven, gierig-
in het Konink-

G. B.

TEZEN

fende, aan
roningen.)

eld nu reeds
ó geweldige,
nis, dat wij
aartegenover

den anderen

houding te
iet meer als
den.

van beteeke-
wijzen.

zijde zal in
de zijn?

el goed, hoe
n 1914-1918.

ers en, aan
te-menschen.

ipathie een
r orthodoxe

Toch waren er wel enkele anderen, ook onder ons. En het eigenaardige was, dat men, voor zichzelf, eigenlijk niet wist, waarom men dezen of dien kant overhelde.

De motieven daarvoor lagen zóó diep in het onderbewuste, dat er een heel sterke analyse van eigen zieleleven noodig was om er achter te komen, waaruit zijn sympathie of antipathie sproot.

Het gebeurde niet zelden, dat iemand er zichzelf op betrapte, dat hij zich verheugde over een ding, waarvan zijn verstand zei: „dat moest ge toch eigenlijk afkeuren”.

Wat is er over dat pro en anti in die dagen fel geredeneerd, tot kwaad-wordens toe.

Gezinnen en families dreigden er door in disharmonie te geraken.

Datzelfde spel ziet ge nu weer beginnen.

Ik wil wel eerlijk bekennen, dat ik, in den loop der laatste jaren, met sympathie heb gadege- slagen de heroïsche worsteling van Duitschland om rechtsherstel; hoe er telkens blijdschap bij mij is geweest, als Duitschland weer terug kreeg een stuk, dat, bij den vrede van Versailles, ten onrechte uit zijn volksgeheel gescheurd was.

Aan den anderen kant geef ik toe, dat er gevaar schuilt in te sterk ontwikkeld krachtsgevoel bij één natie, die er daardoor licht toe komt, te veel alleen met zichzelf te rekenen en te grijpen naar een allen en alles beheerschende positie.

Vandaar, dat er iets sympathieks ligt in het streven van Engeland en Frankrijk naar bewaring van het evenwicht.

Daarom komt het mij voor, dat wij goed zullen doen, de paarden van onze sympathie en antipathie niet onbeteugeld te laten draven, nuchter te blijven, vooral den ander niet te verketteren en hard te beoordeelen, als hij anders denkt dan wijzelf. En in plaats van zoo sterk te begeeren, dat of deze, of die partij het zal winnen, te bidden, dat de uitslag zóó moge zijn, dat er naar alle kanten werkelijk recht geschiede.

Laten wij vooral niet vergeten te bidden voor de machthebbers, voor de leidende personen in dit ontzaglijk gebeuren.

Zij zijn menschen; hun hart is in Gods Hand. Hoe groot zij zijn, één wenk van 's Heeren vinger zal hun denken en streven in het rechte spoor leiden.

Dat vergeten wij te veel; daarom bidden wij te weinig voor hen.

Dat wij dan bidden of de Almachtige Hitler en Chamberlain en Daladier zoo besture, dat zij gedrongen worden in Zijn weg, waarop zij elkander vinden en het met elkander eens worden, tot heil van Europa en van heel de wereld.

Dan een tweede ding.

Heel sterk leeft onder ons in deze dagen de vraag: „hoe zal het verloop van deze dingen wezen?” „Zal het lang duren of kort?” „Zullen wij er in betrokken worden of niet?” „Indien wij er in betrokken mochten raken, wie zal de aanvaller zijn?”

Op straat, voor de ramen der nieuwsbladen, waar de laatste berichten worden getaleerd, wordt over deze dingen ontzaglijk geredeneerd. Daar worden dispuuten gehouden, daar worden voor- spellingen gedaan en mogelijkheden geopperd.

Het kan een lust zijn er naar te luisteren, al- leén, men wordt er niets wijzer door.

Hetzelfde geldt van de gesprekken binnenshuis, in allerlei kring.

Daar zijn de optimisten, die zeggen: „het zal best meevallen”.

Daar zijn de pessimisten, die zeggen: „het wordt verschrikkelijk”.

Maar de één weet er zoo min iets van als de ander.

Mij trof, wat ik dezer dagen in twee onderschei- dene Christelijke dagbladen las, in nummers, die op één en denzelfden dag verschenen.

Het ging over den oorlog in de lucht.

In het ééne blad wordt de indruk gewekt, dat vliegmaachines zoo maar het land van den vijand kunnen binnendringen (of liever gezegd: „de lucht van den vijand”) om daar ongestoord hun vernielingswerk te verrichten.

In het andere blad stond (naar het mij voorkomt) een zeer deskundig stuk, waarin de vraag gesteld wordt of, met het oog op het bijna vol- maakte afweersysteem, een luchtoorlog vrijwel niet onmogelijk moet worden geacht.

Dat zijn nu twee stukken van twee deskundigen, die twee zoo geheel van elkander verschillende beelden teekenen en daardoor zoo geheel onder- scheidene reacties bij de lezers wekken.

Dat gaat telkens zoo.

Wij komen daarom met al die toekomstbespiege- lingen geen stap verder.

Enkele dagen geleden stond er een artikel in „De Standaard”, dat, naar den stijl te oordeelen, wel van de hand van Dr Colijn moet zijn geweest. En in dat stuk treft dat geheel zich onthouden van elke profetie, van elke gissing zelfs over het verder verloop der dingen.

Het komt mij vóór, dat het goed is, ons daaraan te houden.

Bij den dag leven. Dat moeten wij altijd; dat moeten wij ook in deze spannende dagen.

Als land en volk, en ieder voor zich, doen wat wij doen kunnen, wat van ons gevraagd wordt.

Maar dan verder de toekomst den Heere over- laten. Niet luchthartig; niet bezorgd.

Elke dag heeft genoeg aan zijns zelfs kwaad. Onze menselijke schouders zijn niet sterk ge- noeg om ook de toekomst te torsen.

De Heere onze God heeft ons op het dragen van die toekomst niet aangelegd, wijl Hij die toekomst voor ons verborgen heeft gehouden.

En nu mogen wij niet wijzer willen zijn dan de Heere.

Hij draagt de toekomst, en bij Hem is zij veilig. Ook in deze dagen geldt het Woord: „Weest in geen ding bezorgd, maar laat uw begeerten, in alles, door bidden en smeeken, met dankzegging, bekend worden bij God”.

Aan den avond van elken dag, dien God ons weer goed heeft doorgebracht, danken voor Gods goedheid en, voor den nacht, dien wij ingaan, al onze begeerten met bidden en smeeken, in 's Heeren Hand gelegd.

Zoo zal de vrede Gods, die alle verstand te boven gaat, onze harten en zinnen bewaren in Christus Jezus.

Dat wij zeggen: dan zal de vrede, dien wij met al ons redeneeren en overleggen niet kunnen grij- pen, dien God ons alleen kan geven, onze harten en zinnen, dat is heel ons innerlijk leven, bewaren, bewaken, zoodat geen zonde daarop beslag legt; en dat alles in de geloofsgemeenschap met onzen Heiland.

En dan moge er komen, wat er komt, als wij zoo hebben leeren leven, zullen wij ook het zwaarste kunnen dragen in vrede.

God, onze God, moge ons allen zoo doen wan- delen.

Wie maar den goeden God laat zorgen,
Wie op Hem hoopt in 't bangst gevaar,
Die weet zich veilig en geborgen,
Dien redt Hij god'lijk, wonderbaar.

D. v. D.

Dat gij zelf abonné zijt op

„DE REFORMATIE”

is niet voldoende. Gij moet ook uw tragen broeder het voorrecht gunnen, dat hij het is. Overtuig hem van dat voorrecht!

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

Christendom en Economie.

V.

In het vorige artikel hebben we weergegeven hoe Lord Stamp (in zijn boekje *Christianity and Economics*) zich de betrekking tusschen de Heilige Schrift (in het bijzonder de Evangelien) en het economisch leven denkt. De Bijbel geeft, zegt hij, geen economisch systeem, wil ook geen voorkeur voor bepaalde economische opvattingen; Jezus aanvaardde de economische en politieke omstan- digheden van Zijn dagen (hoewel daarop zeker veel was aan te merken). De nadruk viel geheel op de „geestelijke houding”.

Ook in de Handelingen en in de brieven der Apostelen vinden we, gaat Lord Stamp voort, geen aanwijzingen voor een bepaalde maatschappelijke ordening. De vermaningen omtrent het moreele gevaar van den rijkdom, de aansporingen tot ge- trouwheid in dienstbetrekking, de beloften van geestelijke vertroosting in lijden (ook het lijden door armoede veroorzaakt), duiden er op, dat hier, zoo min als in de Evangelien, geen critiek op stelsels wordt gegeven, maar dat weer de per- soonlijke daad beslist. Deugden als die van barm- hartigheid en liefdadigheid, worden bijzonder ge- prezen, niet om hun sociaal-economische gevolgen, maar als uiting van liefde en gehoorzaamheid.

Mogen we nu, vraagt de schrijver, uit het „gebrek aan materiaal” besluiten, dat er geen nauwe relatie bestaat tusschen Christendom en economisch leven? Natuurlijk niet, antwoordt hij daarop onmiddellijk; maar wij moeten op andere wijze naar die betrekking zoeken. Er zijn in de Heilige Schrift duidelijke en welomschreven ge- boden voor het individuele leven van den Chris- ten, en voorschriften voor de houding tegenover de levenswaarden en tegenover den naaste, die uit het geloof in Christus voortkomen. De Christen kan individueel tot de vorming van een betere samenleving bijdragen: ten eerste door zijn „hooge- re idealen” — hij wil zijn leven immers naar Christus richten — en vervolgens door de kracht, die het geloof hem schenkt om deze idealen te benaderen. Die kracht, die door de bekeering wordt vrijgemaakt, is potentieel van onmetelijke economische beteekenis, omdat zij de begeerte naar een betere samenleving wekt en sterkt.

Het feit, dat over de economisch-sociale orde zoo betrekkelijk weinig in de Evangelien en de Brieven gezegd wordt, beteekent dus allerminst, dat de Christelijke religie ten aanzien van het economisch leven niets te zeggen heeft. Integen- deel, meent Lord Stamp: er is een vitale ver- binding, die het gevolg is van bepaalde, met buiten-

gewone kracht naar voren tredende ideeën om- trent de gedragingen der menschen en hun be- trekkingen onderling, die Christus heeft geleerd. Het karakteristieke in Zijn onderwijs is, dat God's relatie tot den mensch universeel is, zonder onder- scheid van ras, dat het geloof in Jezus Christus een geheel nieuw leven schenkt, en dat de men- schen God en hun naaste moeten dienen in alle betrekkingen, waarin zij geplaatst zijn.

* * *

Wat heeft nu, vraagt de schrijver, het Christen- dom in het verleden over het economische leven geleerd?

Twee onderwerpen, zegt hij, hebben vooral de belangstelling gehad: het vraagstuk van de rente en dat der slavernij. De Kerkvaders, lezen we, veroordeelden het nemen van interest als in strijd met de Heilige Schrift; zij beriepen zich daarbij op Lucas 6:34 en 35: „... en leent, zonder iets weder te hopen”. Ook de in dien tijd geldende beschouwingen over het geld — dat „onvrucht- baar” werd genoemd, en dus zelf nooit geld kon voortbrengen — steunden het besluit der kerk- vaders. Het verbod was absoluut; het nemen van rente was een zware zonde, die excommunicatie tot gevolg kon hebben. De moeilijkheden bij de toepassing bleven echter niet uit; de discussies over het probleem hebben, zooals bekend, eeuwen lang de Kerk beroerd. Lord Stamp herinnert aan de geheel andere meening van Calvin, (in tegenstel- ling met die van Luther), en ook aan de wetten, die — in navolging van het verbod der „Patres” — in Engeland, nog in de 16de eeuw tegen het vragen van interest werden uitgevaardigd, en aan de vele ontduikingen van deze wetten. In 1673 verscheen een geschrift: „The Case of Interest or Usury — Het Problem van Interest of Woeker”, waarin en op grond van de reeds genoemde teksten in Luc. 6, en van de geschiedenis van de uitdrijving der „wis- selaars” uit den tempel, opnieuw de bedoelde financiële handelingen werden veroordeeld. Deze daad van Jezus noemde de schrijver van dat boek een krachtig argument voor excommunicatie van hen, die zich aan het nemen van rente „schuldig maakten”. Een ander werk (in 1695 uitgegeven) beroept zich, evenals vroegere schrijvers, mede op het verbod, dat Mozes gaf (b.v. in Leviticus 25:36: „Gij zult geen woeker noch overwinst van hem nemen; maar gij zult vreezen voor uwen God, opdat uw broeder bij u leve”, en in vers 37: „Uw geld zult gij hem niet op woeker geven, en gij zult uwe spijs niet op overwinst geven” (Zie ook Deuteronomium 23:20: Aan den vreemde zult gij woekeren, maar aan uwen broeder zult gij niet woekeren...”).

De historie van het vraagstuk der rente is inder- daad zeer belangwekkend. In de 13de eeuw werd op grond van een Pauselijk bevel, zelfs een Chris- telijke begrafenissen aan z.g. „woekeraars” onthouden en Paus Clemens V verklaarde, dat iedereen, „die hardnekkig volhoudt, dat het nemen van rente geen zonde is, door ons als een ketter veroordeeld zal worden, die zijn straf niet mag ontgaan”.

De ontwikkeling van het economisch leven, speciaal die van het handelsverkeer, zoo kenmerkend voor de 16de en 17de eeuw, en ook de daarmee gepaard gaande industriële ontwikkeling, brak, meent Lord Stamp, den druk van het kerkelijk verbod. En hij voegt aan deze opmerking toe: Het zou interessant zijn de vraag te bespreken hoe lang en hoe krachtig de economische evolutie door die ongelukkige theologie geremd is... de groei van het economische leven der wereld werd zeker ge- durende verscheidene generaties door haar tegen- gehouden, en heel veel zedelijk kwaad heeft zijn oorsprong in de ontduikingen en vergrijpen, die het gevolg van het verbod waren. In het begin der 18de eeuw was de strijd echter (althans in de Protestantse kringen van Engeland en Amerika) praktisch beslist; in de Katholieke kerk duurde het verzet tegen aantasting van het verbod langer.

* * *

Lord Stamp behandelt de historie van het vraa- stuk der rente (en zeker het gansche probleem van de sociaal-economische theorieën der kerken in het verleden) wel zeer eenvoudig. Het is hier natuurlijk niet de bedoeling daarover veel te zeg- gen. Wie zich voor de aangeroerde kwestie (en wat daarmee samenhangt) interesseert, mag zeker niet verzuimen de mooie dissertatie van Dr van Gunsteren: „Kalvinismus und Kapitalismus” te be- studeeren (bijvoorbeeld pag. 101 e.v.) en ook van de daarin aangehaalde litteratuur kennis te nemen. Dr van Gunsteren verwijst o.m. ook naar de ge- schriften van zijn promotor Prof. Diepenhorst, o.a. naar het bekende „Calvin en de economie”, waarin speciaal over de middeleeuwsche bescho- uwingen aangaande de rente wordt gehandeld, en naar het werk „De Eigendom”. We leeren uit de verschillende uitvoerige beschouwingen, dat zelfs in den tijd van het verbod, verschillende afwij- kende meeningen heerschten, en dat men al heel vroeg principiëel onderscheid tusschen rente en woeker maakte.

In den lateren tijd hebben de meeningen zich ge- consolidateerd. Toch is er, gelooven we, reden om het gansche probleem opnieuw te beschouwen, en al wat daarmee samenhangt. Men kan zeg-